

Kisebbségek oktatási jogai és a magyar tannyelvű felsőfokú oktatás Romániában

Bevezetés

Multikulturális társadalmakban a kisebbség státusának kérdése, illetve a kisebbségek kollektív jogai gyakran vita tárgyát képezik. A romániai magyar kisebbség esetében is elmondható, hogy a többségben élő románok és a kisebbségben élő magyarok véleménye több kérdésben ütközik. Ilyen például az anyanyelvhasználattal kapcsolatos jogok biztosítása a kisebbséghez tartozók számára, a regionális autonómia, a magyarokat érintő státustörvény. Vita tárgyát képezi, hogy melyek azok a kollektív jogok, amelyek a romániai magyarságot megilletik.

A nemzetek fölötti közösségek - mint például az Európai Unió - megjelenésével a kollektív kisebbségi jogok kérdésére még nagyobb figyelem irányul, mivel ezek a közösségek részben kihívást jelentenek a nemzetállam számára, és felvállalják a kisebbségek védelmét. Romániának ahhoz, hogy integrálódhasson az európai struktúrába, teljesítenie kell a különböző nemzetközi szervezetek által előírt követelményeket. Ezen követelmények között vannak olyan elvárások, amelyek a kisebbségek helyzetének a javítására irányulnak.

A magyar állam is figyelmet szentel a határain kívül élő magyarok helyzetének, konkrét lépéseket is tesz a helyzetük javítására, mint például a kétoldalú egyezmények a szomszéd országokkal, a Határon Túli Magyarok Hivatalának a létrehozása stb. A legutóbbi ilyen irányú intézkedés a státustörvény elfogadása, amely sajátos jogokat biztosít a Magyarországgal szomszédos országokban élő magyarok számára Magyarország területén.

A magyar tannyelvű önálló oktatási intézmények létrehozása nagyfokú román ellenállásba ütközik. 1995-ben és 1996-ban a román lakosság 80 százaléka, míg 1997-ben a román lakosság 68,2 százaléka nem értett egyet azzal, hogy a magyar kisebbség saját, önálló iskolákkal rendelkezzen.¹ A Romániában élő magyar kisebbség számára önálló magyar egyetem biztosítása szintén vita tárgyát képezi. A magyar nyelven történő oktatás tekintetében különböző elképzelések jelentek meg a románok és a magyarok körében, attól függően, hogy a magyar kisebbség számára az anyanyelven történő oktatáshoz való jogot a gyakorlatban milyen szintig tartják elfogadhatónak és megvalósíthatónak. Ezen elképzelések között jelen van az önálló állami, illetve magán magyar tannyelvű egyetem gondolata, valamint a multikulturális, több tannyelvű egyetem elképzelése. Míg a magyar kisebbséghez tartozók többsége szükségesnek tartja az önálló magyar tannyelvű egyetem létrehozását, addig a románok többsége úgy véli, hogy elegendő egy multikulturális egyetemen belül biztosítani a magyarok számára az anyanyelvű oktatást.

Elméleti keret: a kisebbségi jogok elmélete

A kisebbségi jogok tárgyalása kapcsán sok elemző számára központi kérdés, hogy elfogadható-e vagy sem annak a gondolata, hogy a csoportok közötti különbségeket, a közösségeket politikailag is el kell ismerni. Kymlicka szerint ahhoz, hogy egy államon belül biztosítva legyen az igazságosság és esélyegyenlőség a különböző kultúrák között, az általános emberi jogok biztosítása mellett szükséges a kisebbségek számára sajátos kollektív jogokat is biztosítani. (Kymlicka, 1995)

A kollektív kisebbségi jogok tekintetében feltevődik a kérdés, hogy a kisebbségi jogok hogyan egyeztethetők össze az egyéni autonómiával és a választási szabadsággal. Ugyanazon időben hogyan tarthatóak tiszteletben egy közösség kollektív jogai és az egyéni jogok? Borbély Imre és Borbély Zsolt Attila, a romániai magyar kisebbség esetét elemezve úgy fogalmazzák meg a kérdést: miért cél a nemzeti közösségként való fennmaradás? A nemzeti közösségkénti megmaradáshoz miért nem elegendők az egyéni szabadságjogok? (Borbély-Borbély, 1998)

A kisebbségek kollektív jogainak biztosítása kérdésében Tamir és Kymlicka az államnak a kultúrák támogatásában játszott szerepéről, valamint az egyén és kultúra kapcsolatáról alkotott felfogásaikra alapozzák válaszaikat. Tamir szerint az egyén nem lehet azon kontextustól független, amelyben él, viszont egy adott kultúrában élve szabad lehet. A "kontextusba ágyazódott egyén" (contextual individual) egyaránt birtokolja az egyéni autonómia liberális értékét, valamint a valahová tartozás nemzeti értékét. Az egyén ezen felfogás szerint autonóm lény, aki képes értékelni a választási lehetőségeket és választani. Azért képes választani, mert az a sajátos társadalmi környezet, amelyben él,

értékelési kritériumot nyújt számára. Tamir felfogásában az egyén képes megkérdőjelezni a kulturális kontextusokat is, és képes kiválasztani azt a kultúrát, amelyben szeretne élni. (Tamir, 1993)

Kymlicka felfogásában is a szabadság szorosan kötődik a kultúrához. Az egyéni választás előfeltétele egyfajta "társadalmi kultúra" (societal culture) jelenléte.² Egy kultúrához való tartozás biztosítja a lehetséges választások kontextusát, értelmet ad az egyén választásainak, és biztosítja az egyén számára az identitás, a valahova tartozás értelmét. Ilyen értelemben bizonyos kollektív jogok nem csupán összeegyeztethetők az egyéni szabadsággal, hanem elő is segíthetik az egyéni szabadság érvényesülését. (Kymlicka, 1995)

A nemzeti önmeghatározás, a nemzeti kultúra építése minden nemzet életképessége szempontjából fontos. A nemzeti önmeghatározáshoz való jog érvényesülése hozzájárul a nemzet folyamatos létezésének, kultúrájának fennmaradásához. Problémaként merül fel, hogy egyáltalán biztosítható-e, és ha igen, hogyan, az egyenlőség és az igazságosság egy államon belül a különböző kulturális közösségek és nemzetek között.

Az egyén közösségi szükségleteinek kielégítése túlmutat az egyéni szabadságjogok hatókörén az igénybevett instrumentális feltételek³ miatt is. Egy multikulturális társadalmon belül a különböző kultúrákhoz tartozók közösségi szellemi szükségleteinek a kielégítéséhez fontos feltétel a kultúrák közötti esélyegyenlőség. (Borbély-Borbély, 1998)

Kymlicka szerint az állam nem semleges kulturálisan - és nem is lehet az. Elkerülhetetlen, hogy bizonyos kultúrákat ne támogasson. Így egyes, vagy egy nemzet kultúrája (societal culture) előtérbe kerül, míg más kultúrák háttérbe szorulnak. Ez utóbbiak többnyire a kisebbségi kultúrák. Mivel az állam nem kerülheti el valamilyen kulturális identitás kifejezését, ahhoz, hogy igazságos legyen, a nemzeti kisebbségeket kompenzálnia kell a hátrányokért, és védenie kell őket az asszimiláció ellen, például úgy, hogy kollektív jogokat biztosít számukra. Kymlicka szerint a kisebbségi jogokat nem tekinthetjük az általános emberi jogok egyik alcsoportjának, mert ezen emberi jogok biztosítása nem segít megoldani a kulturális kisebbségekkel kapcsolatos problémákat. Több olyan területet említ, ahol az egyéni jogok nem védik megfelelően a kisebbségek érdekeit, ilyenek többek között a belső migráció és a letelepedéssel kapcsolatos közpolitikák, a belső közigazgatási egységek határaitól és a hivatalos nyelvhasználatról való döntések. (Kymlicka, 1995) Mindezek a kérdések döntő jelentőségűek a nemzetépítés szempontjából.

Kelet-Európában a kisebbségi jogok biztosításával kapcsolatban különböző érveket hoznak fel. Gyakori érvként merül fel a prioritások kérdése. Sokan úgy tartják, hogy olyan problémákkal kell foglalkozni, amelyek megoldása halaszthatatlan⁴ - szemben a kollektív jogoknak a kisebbségek számára való biztosításának kérdésével. Másfelől a kisebbségi jogok biztosításának problémája gyakran az elszenvedett történelmi igazságtalanságok kérdésének vonatkozásában merül fel. Ilyenkor a különböző kollektív jogok megadását ahhoz kapcsolják, hogy mi történt a múltban a nemzetek között. Mindezek mellett egyesek, különösen a többségi nemzethez tartozóak úgy vélik, hogy bizonyos kollektív jogok biztosítása a kisebbségek számára veszélyeztetheti az állam biztonságát. A romániai magyarság kollektív jogai biztosításának kérdése kapcsán többször megjelennek ilyen megközelítések a román fél részéről, amikor ellenzik a kollektív jogok biztosítását a romániai magyar kisebbség számára. Romániában 1992-ben és 1993-ban a lakosság 60 százaléka, 1995-ben 33 százaléka és 1998-ban a lakosság 32 százaléka tekintette úgy az etnikai kisebbségeket, mint akik nagy vagy jelentős veszélyt jelentenek az ország biztonsága és az országon belüli béke számára.⁵

Magyar tannyelvű oktatás Romániában

A magyar tannyelvű oktatásnak hagyománya van Erdélyben. Az első magyar oktatási intézmények között említhető többek között az 1560-ban Kolozsváron létrehozott Református Gimnázium és az 1557-ben Marosvásárhelyen létrehozott Bolyai Farkas Református Gimnázium. Azonban a magyarok kisebbségi helyzetbe kerülésével megkezdődött az iskolák elrománosítása. Ugyanakkor a két világháború közötti időszakban számos oktatási intézmény a magyar egyházak kezében volt. 1948-ban az egyházi javak elkobzása sok magyar tannyelvű iskola elvesztéséhez vezetett. (Dimitras, 2001)

A kommunizmus évei alatt az asszimilációs politika következtében a kisebbség nyelvén történő oktatás háttérbe szorult. Azt követően, hogy Kolozsváron 1959-ben összevonták a magyar Bolyai Egyetemet a román Babes Egyetemmel, azon tantárgyak száma, amelyeket addig magyarul lehetett tanulni, jelentősen lecsökkent. Például a műszaki tárgyakat nem tanították magyarul, ezért akik magyarul szerettek volna felsőfokú tanulmányokat végezni, a tanári és orvosi pálya választására voltak korlátozva. 1965-től, amikor a Ceausescu-rendszer kezdetét vette, a magyar nyelvű oktatás helyzete tovább romlott. Az 1960-as évek közepén már nem voltak önálló magyar tannyelvű iskolák

Romániában. A tanterv is lényeges változáson ment keresztül. A történelem tankönyveket újraírták úgy, hogy Erdély történelmében kizárólag a román nép jelenlétére, történetére koncentráltak.

Bár az 1965-ös Alkotmány engedélyezte a kisebbségek nyelvén való oktatást, ez a gyakorlatban ritkán valósult meg. A kisebbségi tannyelvű osztályok létszámát rendelettel szabályozták, melynek értelmében elemi szinten 25 diákra, és gimnáziumi szinten 36 diákra volt szükség ahhoz, hogy olyan osztályt hozzanak létre, amelyben a kisebbség nyelvén folyt az oktatás. A román tannyelvű osztályokra nem vonatkozott ilyen megkötés. Olyan esetekről is van tudomásunk, hogy bár a magyar tannyelvű osztályok megfeleltek az előírásoknak, mégis magyarázat nélkül megszüntették őket. Emellett gyakran több tantárgyat is románul oktattak. (Dimitras, 2001)

1989 után történtek javulások a magyar nyelvű oktatás terén, de még mindig vannak korlátozások e téren. Az 1995-ös tanügyi törvény a kisebbségi oktatást illetően megkötéseket tartalmazott. Többek között a törvény tiltotta, hogy a magyar diákok magyarul felvételizhessenek az egyetemre olyan tantárgyakból, amelyeket nem tanítottak magyarul. Ugyanakkor előírta, hogy bizonyos szakiskolákban csak román lehet az oktatás nyelve. Ez hátrányt jelentett azon magyar diákok számára, akik olyan szakágakban szerettek volna dolgozni, amelyekben magyar nyelven sajátíthatták volna el a szakmát. (Andreescu, 1999) Az 1997/36-os kormányzati rendelettel módosították az 1995-ös oktatási törvényt. Ez semlegesítette az 1995-ös törvény számos diszkriminatív vonását a kisebbségekre vonatkozóan. A módosításokat később elfogadta a parlament is, és 1999-ben megjelent a törvény módosított változata.

A jelenlegi Alkotmány a kisebbségek anyanyelvén történő oktatásról és az egyházi oktatásról a 32-es szakaszban rendelkezik. Eszerint:

(3) *"Garantált a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek joga anyanyelvük tanulásához és a jog ahhoz, hogy ezen a nyelven oktathassák őket. E jogok gyakorlásának a módzatait törvénnyel állapítják meg."*

(7) *"Az állam biztosítja a vallásos oktatás szabadságát, minden egyes vallásfelekezet sajátos követelményei szerint. Az állami iskolákban a vallásos oktatást a törvény útján szervezik meg és garantálják."*

Az Alkotmány 120 (2). szakasza szerint az általános iskolák felső tagozataiban Románia földrajzát és Románia történelmét románul kell tanítani ugyanazon tanterv és tankönyvek szerint, amelyeket a román tannyelvű osztályokban használnak. A vizsgákat ezekből a tárgyakból románul kell megtartani. A "románok történelme" megnevezést kritikával illették, és azt javasolták, hogy változtassák meg "Románia történelmé"-re, mivel ez utóbbi kifejezés Románia összes állampolgárára vonatkozik, nemcsak a románokra.

Bizonyos területeken a törvény lehetetlenné tette az anyanyelven történő oktatást. A szakmai és orvosi képzésre vonatkozó szakaszok kétértelműek. Így a szakmai, technikai, gazdasági, adminisztratív, mezőgazdasági gimnáziumi oktatás, valamint felsőfokú oktatás terén a szakoktatás nyelve a román, biztosítva, amennyiben lehetséges, hogy a terminológiát anyanyelvükön is megtanulhassák a diákok.

Az 1999-2000-es tanévre vonatkozó adatok szerint a magyar tannyelvű oktatásról a következő mondható el: az országban 1322 önálló magyar tannyelvű oktatási intézmény és 1097 olyan iskola van, amelyekben magyar tagozat is működik. A romániai közoktatási intézmények 8,25 százalékában van magyar nyelvű oktatás. Összesen 197 279 diák tanulhat magyarul, ami az összes romániai diák 4,67 százalékát teszi ki. Összesen 13 461 tanár, Románia összes tanárának 4,85 százaléka tanít magyar nyelven. A felsőoktatási intézményekben 16 122 magyar diák tanul, akik a Romániában felsőoktatásban tanulók 3,9 százalékát teszik ki. Egy része ezen diákoknak magyarul tanul. (A kolozsvári Babes-Bolyai Egyetemen, a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen, a katolikus és protestáns egyházi intézményekben és a Sulyok István Kollégiumban.) (Murvai, 2000) A 2001-2002-es tanévtől kezdve számos diáknak van lehetősége magyar nyelven tanulni a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemen.

Ha 1989 és 1999 között az ország összes oktatási intézményét tekintjük, elmondható, hogy 2015 új oktatási intézményt hoztak létre (6,9 százalékos növekedés 27 283 intézményről 29 298 intézményre). Emellett 274 magyar tannyelvű új oktatási intézményt hoztak létre (11,3 százalékos növekedés 2145 intézményről 2419-re). A magyar tannyelvű oktatási intézmények terén ez a nagyobb növekedési arány részben kompenzálta az 1989 előtti magyar tannyelvű oktatást ért negatív diszkriminációt. A magyar nyelven tanuló diákok létszámát tekintve egy csökkenés figyelhető meg az 1989/1991-es tanévben regisztrált 231 893 diákról az 1998/1999 tanévben számon tartott 197 279 diákra. Ez a 14,9 százalékos csökkenés 6,6 százalékkal kisebb az összes romániai diák létszámának a csökkenésénél. Ugyanakkor a magyar nyelven tanuló egyetemi hallgatók száma ebben az időszakban megduplázódott, akárcsak az országban az összes egyetemi hallgatók száma. A magyarul tanító tanárok számát illetően az általam vizsgált tíz

évben egyaránt beszélhetünk csökkenésről és növekedésről is. 1989-1994 között 21,1 százalékos növekedés volt tapasztalható, majd 1994 után stagnálás, illetve csökkenés figyelhető meg a magyarul tanító tanárok számában. 1996-1999 között 13,9 százalékos (2175 tanár) csökkenés mutatható ki. Ebben az időszakban a magyar tanárok 80 százaléka volt szakképzett. (Murvai, 2000)

1990 és 2000 között a magyar egyetemi hallgatók létszáma megháromszorozódott.⁶ Ennek ellenére a romániai egyetemi hallgatók összlétszámához viszonyított arányukban nincs jelentős változás. Ezen arányban az 1993-1994-es tanévtől figyelhető meg növekedés. Az 1999-2000 tanévben 4,82 százalék a magyar egyetemi hallgatók aránya a romániai hallgatók számához viszonyítva. (Erdei-Papp, 2001, 110.)

A magyar hallgatók egyaránt részt vesznek az állami, illetve magán felsőfokú oktatásban. A magyarországi felsőfokú intézmények Romániába kihelyezett tagozatain, az Erdélyi Konzultációs Központokban is jelentős számú romániai magyar egyetemi hallgató tanul.⁷ Az 1999-2000-es tanévben a magyar egyetemi hallgatók 71,77 százaléka (15 593 egyetemi hallgató) románul tanult és 28,23 százaléka (6131 egyetemi hallgató) magyarul. (Erdei-Papp, 2001, 118.) A románul tanuló magyar nemzetiségű hallgatók nagy aránya arra utal, hogy a felsőfokú oktatásban részvevő magyar nemzetiségű diákok számára nincs meg a megfelelő lehetőség az anyanyelven történő tanuláshoz. Bizonyos szakokon - főleg a műszaki képzésben - még mindig csak román tannyelvű felsőfokú oktatásban való részvételre van lehetőség. A felsőoktatási részvételben a magyar diákok alulreprezentáltak a román diákokhoz képest. Erdei-Papp számításai szerint, alapul véve az 1992-es népszámlálás adatait nemzetiség szerinti megoszlásban, ahhoz, hogy a magyarok a románokhoz képest ne legyenek alulreprezentáltak a felsőfokú oktatásban, az 1999-2000-es tanévben még 11 461 magyar egyetemi hallgatónak kellett volna lennie (vagyis összesen 33 185 magyar nemzetiségű egyetemi hallgatónak). A fenti szám adatok is mutatják, hogy a felsőoktatásban több lehetőséget kell biztosítani a magyar diákok számára.

A magyar egyetem kérdése

1989 után a romániai magyarság által kezdeményezett állami magyar egyetem létrehozása mind a román kormány, mind a közvélemény részéről ellenállásba ütközött. Az anyanyelven történő oktatás jogának biztosítása a kisebbség számára a román államon belüli mindenkor politikai erőviszonyok, valamint a kormányzat, vezető politikai elit részéről megmutatkozó nemzetközi politikai kívánalmaknak való megfelelési igény függvénye. A romániai magyar egyetem létrehozása a magyar kisebbség számára egy elem az önálló intézményi struktúra kiépítésére való törekvésben, amelyet mint fontos feltételt tekintenek a kisebbség identitásának megerősítéséhez, fennmaradásához. Nemzetpolitikai szempontból az önálló magyar tannyelvű egyetem, a saját iskolahálózat kialakítása jelentős az elitképzés szempontjából. Az értelmiségnek, képzett szakembereknek jelentős szerepük van a kisebbségi kultúra megőrzésében. 1989 előtt Romániában a kommunista politikai vezetés asszimilációs politikát folytatott. Az oktatáspolitikai a magyar kisebbség értelmiségének számbeli csökkentésére, az értelmiség utánpótlásának megszüntetésére irányult, mivel így könnyebben megvalósíthatóvá vált a magyarság asszimilációja. 1989 után a romániai magyarság saját iskolahálózatának kialakítására való törekvéssel többek között a nagyfokú szakember- és értelmiséghiányt is pótolni kívánja.

A kolozsvári magyar tannyelvű állami egyetem egyike azon intézményeknek, amelyek visszaszerzésére a romániai magyarság törekszik 1989 után. Ez azért is nagyon fontos a magyarság számára, mert Erdélyben való jelenlétük szimbólumának (Magyari-Vincze 1997, 238), valamint a magyar identitás és közösség megőrzése és fenntartása garanciájának tekintik.

Már az első kolozsvári magyar egyetem megalapításától megfigyelhető a kérdés átpolitizáltsága és az identitáspolitikák küzdelmének helyszínékként való alkalmazása. A magyar egyetem létezéséig mindig is a konkrét társadalmi, politikai, történelmi körülmények függvénye volt.⁸ Ezen intézmény politikai eszközként való használatára különböző okokat említenek. Egyrészt, mivel az egyetemet Kolozsváron, Erdély központjában alapították, szimbolikus földrajzi vonatkozásban is fontos eszközzé vált az elitek harcában.⁹ Másfelől, az egyetemet úgy határozták meg, mint a nemzeti/etnikai identitás megőrzésének egy eszközét, valamint a kultúra általi kölcsönös uralom eszközét a magyar és a román nép számára. (Magyari-Vincze, 1997, 234)

Az RMDSZ programjában már 1990-ben, a szövetség első kongresszusán szerepelt a Bolyai Egyetem visszaállításának kérdése. A kolozsvári Bolyai Egyetem visszaállítását szorgalmazta a Bolyai Társaság is, amely e célból jött létre. A magyar tannyelvű egyetem létrehozása számos akadályba ütközött, de 1996-ban, az RMDSZ kormánykoalícióban való részvételével úgy tűnt, lehetőség nyílt a magyar egyetem visszaállítására. A megváltozott politikai kontextusban a kisebbségi kérdés átértékelése volt megfigyelhető. Több, az RMDSZ révén felvetett kérdés

legitimé vált, és napirendre került a politikai viták során. (Horváth-Lazar, 2001, 121) Az RMDSZ az állami magyar egyetem ügyét feltételként határozta meg a kormányzásban való részvételhez. A tárgyalások viszont kompromisszumos megoldáshoz vezettek.

Az önálló magyar egyetem létrehozása kapcsán felmerült vita a román-magyar, valamint a magyar-német multikulturális egyetem feletti küzdelmekhez vezetett. Victor Ciorbea miniszterelnöksége alatt elismerték a magyarság azon igényét, hogy önálló állami magyar egyetemmel rendelkezessen. Ezt a román pártok képviselői, a román értelmiségiek többsége elutasítóan kommentálták. 1997-ben, magyarországi látogatása során Victor Ciorbea román miniszterelnök megerősítette, hogy nincs elvi akadály a magyar egyetem felállításának. Ennek első lépéseként az önálló magyar tagozat létrehozását tekintette a Babes-Bolyai Tudományegyetem (BBTE) keretén belül. Hazatértekor viszont már nem beszélt önálló magyar egyetem létesítéséről, csupán a magyar csoportok átszervezéséről az egyetem keretén belül. Államelnökségi nyilatkozatban is ezt az álláspontot erősítették meg, és a magyar tagozatok megszervezését az egyetem hatáskörébe utalták. Az új oktatási törvény kizárja az olyan állami egyetem létrehozását, amelyben az oktatás nyelve kizárólag a nemzeti kisebbség anyanyelve, és csak multikulturális egyetemek létesítését teszi lehetővé.

Látható, hogy bár az 1996-ban hatalomra kerülő kormánykoalíció szakított az előző kormány nacionalizáló politikájával, és egyértelműen elkötelezte magát az európai integráció mellett, a kisebbségi kérdések rendezésében felmutatott magatartása esetleges maradt. Az ezen a téren hozott intézkedéseket egyrészt a kormánykoalíció megtartása motiválta, másrészt az európai normák által megszabott konvencióknak való megfelelés. Mindezek mögött nem húzódtott az érintett felek közötti reális dialóguson alapuló megegyezése, amely egy megalapozott koherens kisebbségpolitikát hozhatott volna létre. (Horváth, 1999)

A Bolyai Egyetem visszaállítását szorgalmazók az önálló magyar tannyelvű egyetem létrehozását több lépésben tartották megvalósíthatónak. Rövid távon a BBTE-n belül önálló struktúra, tagozat létesítését tűzték ki célul, ezzel készítve elő az egyetem későbbi különválását. A BBTE magyar tanári karának a magyar tagozat létrehozására tett kísérlete nem volt sikeres. Az 1997-es év elején az egyetem magyar tanárai elkészítettek egy tervet az egyetem szerkezeti felépítésére vonatkozóan. A terv a következőket tartalmazta: az egyetem Chartájába iktassák be az egyetem többnyelvűségét, a román és a magyar nyelvet egyenlő mértékben lehessen használni az oktatás során, a tudományos tevékenységekben, a kulturális rendezvényeken és az egyetem akadémiai és közéletében; a szenátus összetételének kialakítása a paritás elvén alapuljon, a költségvetésnek a magyar tagozatra eső részét autonóm módon igazgathassa a magyar fél. Öt magyar tannyelvű kar felállítását tűzték ki célul. Ezek a karok a tervek szerint magukba foglalták volna a BBTE keretén belül működő összes tanszéket, ahol magyar nyelven történik az oktatás. A terv a tudományos és kutatási tevékenységekben a magyar oktatóknak a román és német oktatókkal történő további együttműködését, valamint az egyetem anyagi alapjának (könyvtárak, laboratóriumok stb.) együttes használatát szorgalmazta. (Kása-Néda, 2001) Ezt a tervet a román féllel való vita során elvetették.

Az egyetemi autonómia érvényesítése címén a döntéshozatalt állami szintről a magyar tagozat létrehozásáról az egyetemi szenátus hatáskörébe utalták. Így nem a tanügyi törvény tartalmán múlt, hanem az egyetem vezetésében abszolút többségben levő román tanárok hozzáállásán a döntés kimenetele, mely nyilvánvalóvá tette, hogy az egyetemen belül nincs kollektív akarat a magyar tagozat egyenjogú félként való elismerésére. Bár az egyetemi magyar tagozat törvényes alapját a hivatalos politika elismerte, gyakorlatát az intézményi struktúra és a benne dolgozók nem fogadták el. (Veress, 1997).

1997 áprilisában az egyetem szenátusa elfogadta az egyetem multikulturális jellegére vonatkozó határozatot. Ennek tartalma nagyrészt a román fél álláspontját tükrözte. Ezen határozat szerint a BBTE struktúrája három tanulmányi vonalat, egy román, egy magyar és egy német tanulmányi vonalat tartalmaz. A tanulmányi vonalakat egy-egy rektorhelyettes vezeti. A tanulmányi vonalak vezetőinek hatásköre olyan kérdésekben, mint például döntés a beiskolázási számokról, a tantervek oktatási tartalmáról stb. nem terjed ki a döntéshozásra, csak a javaslatételre. (Veress, 2001, 52)

Az egyetem 2000-ben megszavazott Chartája nem teszi lehetővé az autonóm magyar tannyelvű egyetemi tagozat létrehozását. A Chartában az egyetemet multikulturális intézményként definiálják. A Charta kimondja a román, magyar, német és világnyelveken folyó oktatás azonos feltételek melletti támogatását. Ezen nyelvek használata az oktatásban, kutatásban, szakpublikációkban, egyetemközi kommunikációban nem korlátozott. Biztosítja a magyar tagozat bizonyos fokú önállóságát is. A 2000-es egyetemi választásokon a kari tanácsban és az egyetem szenátusában a magyar tagozat létszámával arányos összetétel alakult ki.¹⁰ A Babes-Bolyai Tudományegyetem új Chartája megteremteti az egyetem multikulturális jellegének és szervezeti felépítésének az egyetemen belüli jogi alapjait és

intézményi kereteit. A Charta az 1997 óta kiépülő tanulmányi vonalakba szerveződő struktúrát fogadta el. Mivel a tanulmányi vonalakat strukturálisan a karok és tanszékek szervezeti keretébe illesztik, megfosztják döntéshozói önállóságától. Az oktatási vonalat úgy határozták meg, mint az oktatási tevékenység olyan szervezési formáját, amely román, magyar és német nyelven folyik a karok, tanszékcsoportok és tanszékek keretén belül, az érvényben levő törvényeknek megfelelően. A döntéshozói testületekben való minimális részvétel problémát jelent a magyar fél számára. A tagozatok között nincs reális egyenértékűség, a magyar tagozat korlátozott önállósággal rendelkezik. Emellett - Veress Károly szerint -, mivel a Charta külföld felé a BBTE multikulturális jellegét egy megvalósult állapotként mutatja be, hozzájárul az önálló magyar állami egyetem létesítését elvető román állam egyetempolitikájának kozmetikázásához, európai színezetű imidzsének kialakításához.

Mivel a román kormányzat több kísérlet után sem engedélyezte magyar állami egyetem létrehozását, a magyar állam a 2000-es évi költségvetéséből 2 milliárd forinttal támogatta egy magán Erdélyi Magyar Tudományegyetem (EMTE) létrehozását. Az erdélyi magyar történelmi egyházak vezetői 2000 februárjában megalapították a Sapientia Alapítványt, amelynek feladata a Sapientia - Erdélyi Magyar Tudományegyetem létrehozása volt. Még így is számos akadályba ütközött a magyar egyetem létrehozása a román kormány részéről, de 2001 őszén megkezdte működését az EMTE.

Bár ez magánegyetem, a román kormányzat ennek a létrehozását is nehezen engedélyezte. Az akkreditáció kapcsán vita merült fel, és a román akkreditációs bizottság azt javasolta, hogy csak olyan egyetemeket akkreditáljanak, amelyeknek legalább 30 százalékában román az oktatási nyelve. A Sapientia Alapítvány elnöke szerint ez volt az első eset, amikor a bizottság megváltoztatta az akkreditációs törvényt úgy, hogy olyan követelményt írt elő, amit addig egyik esetben sem kért. (Népújság, 2001 április 11, 3.) Az EMTE olyan szakterületeken indít képzést, amelyek a magyar közösség versenyképességét növelik, és az identitás megőrzését szolgálják. A Sapientia Alapítvány a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem fejlesztését is felvállalta, és tervként szerepel az Erdélyi Magyar Tudományegyetem és a nagyváradi egyetem integrációja. Az egyetem létrehozása mellett egyik legerősebb érv, hogy a romániai egyetemeken tanuló magyar diákok aránya elmarad a romániai magyarságnak Románia teljes lakosságához viszonyított számarányától.¹¹

A magyar egyetem létrehozása kapcsán különböző érvek, megközelítések merültek fel mind a románság, mind a magyarság részéről. A románok többsége elutasítja a magyar tannyelvű egyetem létrehozását, a magyarok többsége ezt elfogadja, de olyan vélemények is megjelennek, miszerint elegendő multikulturális egyetemeken belül biztosítani a magyarság számára az anyanyelven történő oktatást.

A román fél megjelenítésében a kisebbségi kérések, a kollektív, így többek között az önálló magyar tannyelvű egyetem biztosítása hátrányokkal jár a románok számára, és ezt sérelmezik. A román nyilvánosságban a magyar egyetem ügye főleg politikai kérdésként jelent meg. A magyar állami egyetem gondolatát a román politikai elit, az oktatási miniszter és a román közvélemény az 1990-es években többféle indok alapján utasította el. Indokként szerepelt számukra, hogy a magyarok ezáltal nem fogadják el a románokkal való együttélést, föderalizálni akarják az oktatást, és etnikai alapokon akarnak oktatási rendszert kialakítani, valamint a Babes-Bolyai multikulturális egyetemen van lehetőségük magyarul tanulni. A magyar tannyelvű felsőfokú oktatás és saját önálló intézmények iránti igénye miatt a magyarságot az elzárkózás, szeparatizmus vádjával illetik. A románok köréből többször érte az a vád a magyar felet, hogy törekvésük az önazonosság megőrzésére a minőség rovására mehet az oktatásban.

A magyar egyetemi törekvéseket különösen ellenzi a BBTE rektora, Andrei Marga. Ő dolgozta ki a "multikulturális egyetem" fogalmát. Külföldön úgy mutatta be az egyetemet, mint amely a romániai felsőoktatásban az etnikai kisebbséghez tartozók számára teljes körű jogokat biztosít. Egyes elemzések szerint viszont a multikulturalitás eszméje a Babes-Bolyai Tudományegyetemen sem a döntéshozatalban, sem az egyetemi belső nyilvánosságban nem jelenik meg. (Pásztor, 2001)

Horváth Andor a 22 lapban lezajlott, a magyar egyetem kérdése kapcsán kialakult vitát elemezve pozitív fejleményként állapítja meg, hogy a román közéletnek vannak olyan szereplői is, akik fenntartás nélkül kiállnak az önálló magyar egyetem gondolata mellett. Doina Cornea és Gabriel Andreescu írásaikban az erdélyi magyarságot megillető jogként kezelik az önálló egyetem gondolatát, amely sem a román államra, sem magára a románságra nézve nem ártalmas. Úgy vélik viszont, hogy a magyar egyetem kérdése az 1996 novemberében kötött koalíciós megállapodás részeként próbaköve a román politika szavahihetőségének.

A magyar kisebbséghez tartozók, a BBTE tanárai, a Bolyai Társaság, RMDSZ, a magyar diákok számos érvet említenek annak alátámasztására, hogy miért szükséges a magyar egyetem létrehozása, illetve a magyar tannyelvű

oktatás bővítése. Kása Zoltán és NEDA Árpád több megoldásra váró kérdést sorolnak fel. Ilyen problémának tekintik azt, hogy nagyon sok szakterületen¹² nem folyik anyanyelvi képzés, a magyar nemzetiségű fiatalok részaránya a felsőfokú oktatásban alacsonyabb 5 százaléknál, míg a magyar lakosság országos részaránya 7,1 százalék. Emellett számos szakra a magyar középiskolát végzett fiatalok sokkal kisebb eséllyel felvételizhetnek, mint román társaik.¹³ A BBTE-n és a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen a magyar tagozatoknak nincsenek saját tanszékeik, fakultásaik, és mivel csak a tanszékeknek, kari tanácsoknak van a törvény szerint döntési joguk, többségi szavazattal bármikor elvethetők a magyar fél javaslatai.

A magyarok többsége úgy véli, hogy döntéshozó hatalmuk a multikulturális egyetemeken nem elegendő, és ezért szükség van önálló magyar egyetemre. Ezen igényt a nemzetközi jogra és arra hivatkozva tartják jogosnak, hogy más államok hogyan kezelik a kisebbségeiket. (Andreescu, 1999, 7-11)

A magyar kisebbséghez tartozók úgy tekintik, hogy a kisebbség nyelvén történő oktatás korlátozása olyan alapvető érdekeiben sérti a kisebbséget, mint amilyen az identitás megőrzése, a közösség fennmaradása. Azzal érvelnek, hogy a nemzeti közösségek és anyanyelvük léte természetes állapot, az ember akaratától függetlenül beleszületik egy nemzeti-nyelvi közösségbe, és ez egy demokratikus társadalomban nem járhat sem kiváltsággal sem jogtalansággal. Az önálló magyar anyanyelvű felsőoktatási intézményi hálózat biztosítani tudja az identitás megőrzését. Az oktatási rendszer nemcsak az ismeretátadás szempontjából, hanem a közösségi lét szempontjából is lényeges. A kisebbséghez tartozók számára az anyanyelvű oktatás és a saját, önálló állami oktatási intézmények biztosítása a múltban elszenvedett történelmi igazságtalanságok jóvátételeként jelenik meg.¹⁴ Emellett a magyar nemzetiségűek azzal is érvelnek, hogy saját iskoláikhoz a magyar nemzetiségűeknek is ugyanúgy joguk van mint a románoknak, mivel ez etnikai hovatartozástól függetlenül mindenkit megillető jog. Az iskolarendszer fenntartása egyéni adók befizetéséből történik, a magyar nemzetiségűek is adófizetők, így joguk van állami önálló magyar tannyelvű oktatási intézményhez az óvodától az egyetemig, ugyanúgy mint a többségi románoknak. Az adófizető állampolgár joga, hogy igényeinek megfelelő képzésben részesüljön.

Emellett többen úgy vélik, hogy csak egy erős értelmiség létrehozásával menthető meg a romániai magyar közösség az elrománosítástól. A magyar tannyelvű önálló egyetem szimbolikusan úgy jelenik meg, mint a magyar nemzeti közösség fennmaradásának letéteményese. Az egyetem kérdése egy kisebbségi létszimbólum megjelenítője és nem lehet kivonni a közösségi megmaradás értékösszefüggéseiből. (Kónya, 1997)

Magyar tannyelvű felsőoktatási hálózat.

Állami vagy magánegyetem? Egynyelvű és/vagy többnyelvű egyetem?

Az oktatásügy, a magyar egyetem kérdése az RMDSZ önálló intézményrendszer megteremtésére irányuló célkitűzéseibe illeszkedik. Az önálló intézményrendszer megteremtése az autonómia iránti és decentralizációs törekvésekkel együttesen a romániai magyar szféra intézményesítését, a magyar párhuzamos társadalom megteremtését szolgálja. (Bárdi-Kántor, 2001, 30)

Többen is úgy vélik, hogy a felsőoktatás fejlesztése nem napi politikai ügy, hanem nemzetstratégiai kérdés. Kivitelezése a politika és szakma összefogásával lehetséges. (Veress, 2001) Célként egy magyar felsőoktatási hálózat kialakítását jelölik meg. Egy ilyen felsőoktatási iskolahálózatban a felsőfokú képzés kiterjesztését a kulturális, regionális, demográfiai és munkapiaci szempontokra való tekintettel képzelik el. Egy felsőfokú oktatási hálózat hagyományos egyetemi központokkal rendelkező városok mellett olyan helyekre is kiterjedne, ahol a magyarság többségben lakik, mint például a Székelyföld. Ennek a tendenciának a megvalósulását láthatjuk az EMTE esetében is, amelynek a székhelye Kolozsváron van, és kihelyezett karokkal fog rendelkezni Nagyváradon, Marosvásárhelyen és Csíkszeredában. A nagyváradi Partiumi Keresztyén Egyetem is bekapcsolódik valamilyen formában ebbe a magánegyetembe. A 2001-2002-es tanévben az egyetem Marosvásárhelyen és Csíkszeredában több szakkal megkezdte már a működését.

A magyar tannyelvű oktatás azonban még számos problémával szembesül. A múlt rendszerbeli oktatási helyzet következményeként, a magyar egyetemi hallgatói létszám nagyfokú csökkenése miatt a magyar nyelvű egyetemi oktatás 1989-re már nem volt képes kielégíteni a szakképzett értelmiségiek iránti szükségletet.¹⁵ A magyar tanári kar létszámbeli csökkenése miatt az oktatószemélyzet utánpótlása is problémát jelent. 1989 után valamennyire növekedett a magyar oktatói létszám, és például a Babes-Bolyai Egyetemen az 1997-1998-as tanévtől megtörtént a magyar oktatói állások különválasztása, de még mindig hiány mutatkozik bizonyos szakterületeken a magyar tanárok

létszámában. A különböző keretekben történő magyar tannyelvű oktatás bővítése több magyar tanár foglalkoztatását igényli.

Az értelmiségképzésben komoly előrelépés történt, de ez egyelőre csak számszerű növekedés, a minőségi oktatás terén súlyos hiányosságok vannak. Igazi elitképzés csak szűk műhelyekben történik, és emellett emelkedik az egyetemet végzettek körében a kivándorlók száma is. (Bárdi-Kántor, 2001, 40.) Az 1990-es évek második felétől a magyar nyelvű oktatás a posztgraduális és magiszteri képzés megszervezése révén vertikálisan is kiterjedtebb lett. A 2000-ben megszavazott új egyetemi Charta előírásai szerint lehetőség nyílik magyar nyelvű doktori képzésre is. Az 1999-2000-es tanévben a BBTE-n 118 olyan magyar doktorandusz hallgatót tartottak számon, akik nem oktattak. Ezek a hallgatók az EMTE potenciális oktatói lehetnek majd. (Erdei-Papp, 2001, 123.)

Különböző kétnyelvű egyetemekről készített elemzések¹⁶ is arról az általános tapasztalatról számolnak be, ami a Babes-Bolyai Tudományegyetem esetében is fennáll, hogy létrehozásuknak az oka legtöbbször politikai volt, és a fennálló társadalmi, politikai kontextus meghatározó volt arra nézve, hogyan jöttek létre a több tannyelvű egyetemek. Bár a két tannyelvű egyetem működtetése többbe kerül, mint az egy tannyelvűé, multikulturális környezetekben van, amikor ez egy megfelelő megoldás a helyi oktatási igények kielégítésére. (Purser, 2001) Mivel általában a kétnyelvű egyetemeken az egyik oktatási nyelv a többséget képező nemzeti közösség anyanyelve, a másik oktatási nyelv pedig egy kisebbség anyanyelve, és a két oktatási nyelvet használó egyetemi hallgatók és tanárok között az egyetemen belül számbelileg is fennáll a többség-kisebbség viszony, azoknak akik többségben vannak, figyelniük kell arra, hogy a kisebbségben levőket ne hozzák hátrányos helyzetbe a különböző eljárások során (felvételi, kinevezések, dokumentumok, oktatási anyag stb.).

A finnországi egynyelvű finn, illetve svéd, és kétnyelvű egyetemek működését, illetve az ezeken az egyetemeken tanuló svéd kisebbséghez tartozó hallgatók részvételét elemezve Olle Anckar arra a következtetésre jutott, hogy a konkrét lehetőségek figyelembevételével az egynyelvű, a kisebbség anyanyelvét használó egyetem a legmegfelelőbb arra, hogy a kisebbségek nyelvi jogait tiszteletben tartsa és megvédje. Finnországban a felsőoktatási intézmények közül három egy tannyelvű egyetem a svéd nyelvet használja oktatási nyelvként, a többi egy tannyelvű egyetem a finn nyelvet használja és öt intézmény két tannyelvű, finn és svéd oktatási nyelvvvel. (Anckar, 2001, 61.) Ujabban egyre nagyobb teret hódít az angol nyelv használata is az egyetemi oktatásban. A finn példa azt mutatja, hogy a diákok az egy tannyelvű és két tannyelvű egyetemek közül az egynyelvű változatot preferálják. A kétnyelvű egyetemeken alacsony a kisebbségi diákok aránya. Anckar szerint az egyik előnye a kisebbség számára létesített önálló egynyelvű egyetemnek, hogy az egyetem a költségvetése tekintetében mindig rugalmasabban tud alkalmazkodni a változó körülményekhez, ami különösen lényeges gazdaságilag nehéz helyzetekben. Költségvetési korlátozások idején a kétnyelvű intézményekben akár kritikussá is válhat a kisebbségek tagozatainak helyzete, mivel kisebbségi helyzetükből adódóan nem tudják megfelelően képviselni az érdekeiket. Hosszú távon a kétnyelvű egyetemek problémákkal fognak küszködni a kisebbségi csoportok számára biztosítandó szolgáltatások terén. Másfelől a kisebbséghez tartozók önálló, saját tannyelvű egyetemei fontos szimbolikus jelentéssel is rendelkeznek, és emiatt szükség esetén külföldi támogatáshoz is juthatnak a nemzeti közösségükhöz tartozóktól. (Anckar, 2001)

A finnországi példák is azt mutatják, hogy a kisebbség számára a saját egyetem létrehozására több okból is szükség van. Anckar szerint egyrészt ezek az intézmények lefedik a kisebbség oktatási szükségleteit, biztosítják és szimbólumát képezik a kisebbségi kultúra létezésének és fennmaradásának. Ezek az egyetemek biztosítják az állam kétnyelvű működéséhez megfelelő számú svéd nyelvet beszélő személy iskoláztatását. Bizonyos költségesebb szakok működtetése, illetve kutatási tevékenységek esetében gazdasági okokból együttműködés figyelhető meg a kisebbség, illetve a többség anyanyelvét használó egynyelvű egyetemek valamint a többnyelvű egyetemek között.

Romániában a több tannyelvű egyetem keretén belül zajló magyar oktatás egyik legnagyobb hátránya, hogy az oktatói karoknak hiányzik a döntési függetlensége. A többnyelvű intézmények esetében multikulturalizmusról és egyenjogúságról beszélnek, de valójában mindig a kisebbségi oktatás kerül hátrányos helyzetbe a többséggel szemben, mivel a döntések a román fél akaratahoz, célkitűzéseire igazodnak. Emellett részben eltérő oktatáspolitikai megvalósítására van szükség a román, illetve a magyar nyelvű képzés esetében, mivel a magyar felsőfokú szakemberképzés gondjai különböznek a romántól.

Többen is felteszik a kérdést, hogy szükséges-e a magánegyetem, helyette nem kellene inkább az állami egyetemeken történő oktatást fejleszteni. A magánegyetem létjogosultságát döntően abban látják, hogy míg Romániában a magyarság az ország lakosságának 7,1 százalékát képezi, a magyar egyetemi hallgatók részaránya nem éri el az 5 százalékot a teljes egyetemi hallgatói létszámhoz viszonyítva. Ezért amíg igény van a magánegyetemre, addig a magánegyetemnek megvan a létjogosultsága. Kiegészítve az állami egyetemeken való oktatást olyan szakokon történő

oktatással, ahol az állami egyetemeken nincs magyar nyelvű oktatás vagy hiányos, a magánegyetem az erdélyi magyarság érdekeit szolgálja.¹⁷ A magánegyetem háttérintézményeit, mint például könyvtárát, kollégiumát, majd nemcsak a saját, hanem az állami egyetemek diákjai is használhatják. Ez az egyetem a tudományos kutatásnak is fellelővé lehet. Ezzel mind az erdélyi magyar társadalom javát szolgálhatja a magán magyar egyetem. (Kása-Néda, 2001)

Tehát a romániai magyarság számára fennáll a lehetőség, hogy tovább bővítse az állami oktatás keretében a magyar nyelvű oktatást, valamint hogy magánegyetemet működtessen. Az első változat mellett - melynek távlati célja a Bolyai Egyetem restaurációja - az szól, hogy a múltban okozott jogsértést, és annak a jelenlegi helyzet kialakulásához vezető következményeit a román államnak kell orvosolnia. A második változat mellett az szól, hogy a romániai magyar társadalom érdeke, hogy éljen minden lehetőséggel, amely elősegíti az anyanyelvű oktatás bővítését és önállósítását. (Tonk, 2000) Vita folyhat arról, hogy önálló magyar egyetem kialakítása a célszerűbb, vagy meg lehet elégedni a multikulturális egyetemek keretében történő magyar tannyelvű oktatás lehetőségével. A különböző megoldások viszont nem zárják ki egymást. Egy egyetemi hálózat kialakításába a különböző változatok egyaránt beleférnek. Az állami és magánoktatás komplementáris működésével bővíthetők az anyanyelven történő felsőfokú oktatási lehetőségek a magyar kisebbség számára.

Következtetések

A magyar kisebbség célja az etnikai identitás megőrzése, az asszimiláció elkerülése. Ebben fontos szerepet tulajdonítanak az anyanyelven és saját oktatási intézményekben való oktatásnak. Az önálló magyar tannyelvű egyetem és tágabban a saját felsőoktatási hálózat kialakítása a romániai magyar kisebbség intézményépítési törekvéseibe illeszkedik.

A magyar kisebbség oktatási jogai biztosításának kérdéséhez való viszonyulást, illetve a probléma rendezését jelentősen befolyásolja az interetnikus kapcsolatok jellege, valamint a mindenkori politikai hatalmi elitek érdekei. Bár mind a románok, mind a magyarok diskurzusaiban fellelhetők proeuropei elemek, diskurzus az esélyegyenlőségről és multikulturalizmusról, valójában párhuzamos diskurzusokról beszélhetünk.

Az állam esetében inkább a formalitás terén történik alkalmazkodás az európai törvényekhez, értékrendhez a külföld előtti megfelelés céljából, míg a gyakorlat terén nem adnak reális megoldást a különböző problémákra. Ezt láthatjuk a kisebbségi kérdések rendezése estében is. Ameddig a két nemzet céljai, eszményei nem egyeztetethetők össze, addig a tárgyalt oktatási jogok biztosítása kapcsán problémák merülnek fel.

Irodalom

*** *Népújság*, 2000. március 18-27, 2001. december 17.

Anckar, Olle: Învatamântul superior într-o țară bilingvă: cazul Finlandei. *Altera* 2001, 16. szám, 61-70.

Andreescu, Gabriel: Gîndire universală, realități orientale: o evaluare a drepturilor minorităților naționale din România. *Altera* 1999. 10. szám.

Andreescu, Gabriel: *Romania Shadow Report: October 1999*.
http://www.riga.lv/minelres/reports/romania/romania_NGO.htm

Balogh László: *Románia története*. Budapest, Aula Kiadó, 2001.

Balázs Sándor: A Bolyai egyetem ...lett, hogy ne legyen. *Magyar Kisebbség*, 1997. 3-4. szám, 3-11.

Bárdi Nándor - Kántor Zoltán: Az RMD SZ a romániai kormányban, 1996-2000. *Regio*, 2000. 4. szám, 150-186.

Borbély Imre - Borbély Zsolt Attila: RMD SZ Érték, érdek és hatalom (1989-1998). *Magyar Kisebbség* 1998. 2. szám, 23-54.

Demény Lajos: Természetes nemzetiségi és anyanyelvi adottságunkból fakadó feladat. *Magyar Kisebbség*, 1997. 3-4. szám, 12-20.

- Dimitras, Panayote: *States and Minorities in the Balkans Hungarians of Romania*. CEDIME-SE/EDREC, 2001.
- Erdei Itala - Papp Z. Attila: A romániai magyar hallgatók a felsőfokú képzésben (1989-2000). In *Romániai Magyar Évkönyv 2001*. Szórvány Alapítvány - Polis Könyvkiadó Temesvár-Kolozsvár, 2001. 107-134.
- Horváth Andor: Tanulságok, menetközben. *Magyar Kisebbség*, 3-4. szám, 42-47.
- Horváth István: Multiculturalism in Romania: Alternative or Evasion? in *Reflections on Differences*, Culic Irina, Horváth István, Stan Christian coord., Cluj-Napoca, Editura Limes, 1999, 1-11.
- Horváth István - Lazar Marius: Dinamica relatiilor interetnice din ultimul deceniu. *Altera*, 2001, 16. szám, 120-136.
- Kardos Gábor: Egyéni vagy kollektív kisebbségi jogok? *Magyar Kisebbség*. 1996, 1-2. szám, 235-240.
- Kántor Zoltán: Kisebbségi nemzetépítés. A romániai magyarság mint nemzetépítő kisebbség. *Regio*, 2000, 3. szám, 219-241.
- Kántor Zoltán - Bárdi Nándor: Az RMDSZ és a kormánykoalíció (1996-2000). In *Romániai Magyar Évkönyv 2001*. Szórvány Alapítvány - Polis Könyvkiadó, Temesvár - Kolozsvár, 2001. 26-48.
- Kása Zoltán - Néda Árpád: A kolozsvári egyetem magyar tagozata II. In *Magyar Felsőoktatás*, 2001, 10. szám, <http://www.magyarfelsooktatás.hu/21.10/37.html>
- Kónya Sándor: Legyen hazánk, ha már volt! (Avagy egyetemfilozófia és egyetempolitika egyeztetése). *Magyar Kisebbség*, 1997, 3-4. szám, 48-56.
- Kymlicka, Will: *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford, Clarendon Press, 1995.
- Kötő József: Reform, és kisebbségi oktatás. In *Romániai Magyar Évkönyv 2000*. Szórvány Alapítvány - Polis Könyvkiadó, Temesvár - Kolozsvár, 2000. 97-103.
- Magyari-Vincze Enikő: *Antropologia politicii identitare nationaliste*. Editura Fundatiei pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 1997.
- Murvai László: Magyar nyelvű oktatás Romániában (1989-1999). In *Romániai Magyar Évkönyv 2000*. Szórvány Alapítvány - Polis Könyvkiadó, Temesvár - Kolozsvár, 2000. 104-113.
- Pásztor Gyöngyi: "Kolozsvári multikulturalizmus". *Pro Minoritate*, 2001. ősz, 80-88.
- Purser, Lewis: Universitatea bilingva - consideratii privind originile, misiunea si functionarea. *Altera*, 2001. 16. szám, 5-16.
- Tamir, Yael: *Liberal Nationalism*. Princeton University Press, Princeton, 1993.
- Tonk Sándor: Egyetemi oktatás Romániában - Tények és tervek. In *Romániai magyar évkönyv 2000*. Szórvány Alapítvány - Polis Könyvkiadó, Temesvár - Kolozsvár, 2000, 195-207.
- Veress Károly: Magyar tagozatépítés a Babes-Bolyai Tudományegyetemen Előzmények. Adottságok, perspektívák. In *Romániai Magyar Évkönyv 2001*. Szórvány Alapítvány - Polis Könyvkiadó, Temesvár - Kolozsvár, 2001. 149-158.
- Veress Károly: Az egyetemépítés dilemmái. *Magyar Kisebbség*, 1997, 3-4. szám, 90-100.

Jegyzetek

¹ Az 1995-ös és 1996-os adatok az IMAS, az 1997-es adatok pedig a CURS felméréseiből származnak. A minta Románia román lakosságára nézve reprezentatív. (Horváth-Lazar, 2001, 134.)

² A *societal culture* fogalma a közös nyelv és a közös intézmények meglétére utal. Ebben az értelemben a közös kultúra alatt kevesebb alkotóelem meglétét értjük, mint amikor általánosan beszélünk a kultúráról. (Kymlicka, 1995)

³ Például iskola, templom.

⁴ Például gazdasági problémák.

⁵ A minta Románia teljes lakosságára nézve reprezentatív. (Horváth-Lazar, 2001, 127.)

⁶ Míg az 1989-1990-es tanévben a romániai magyar egyetemi hallgatók száma 7100 volt, a számuk az 1999-2000 tanévre 21 724-re növekedett. (Erdei-Papp, 2001, 110.)

⁷ Az 1999-2000-es tanévben 14 225 magyar nemzetiségű hallgató tanult állami felsőoktatási intézményekben, 6372-en tanultak magán felsőoktatási intézményekben és 1127-en az erdélyi konzultációs központokban. (Erdei-Papp, 2001, 112, 113, 115.)

⁸ 1872-ben alapították az első magyar egyetemet Kolozsváron, amelyet 1897-ben Ferenc József Egyetemnek neveztek el. 1919 után, Nagy Románia megalakulása után, az egyetem Szegedre "emigrált", és Kolozsváron megalapították a "Superior Dacia" Román Egyetemet, amelyet 1927-ben a kolozsvári Ferenc Ferdinánd Király Egyetemnek neveztek el. 1940-ben, miután Erdélyt visszacsatolták Magyarországhoz, a magyar egyetem visszakerült Szegedről Kolozsvárra, a román pedig Temesvárra és Szebenbe került. 1945-ben a román egyetem visszakerült Szebenből Kolozsvárra, és alapítottak Kolozsváron egy magyar tannyelvű állami egyetemet, a Bolyai Egyetemet. 1959-ben a román és magyar egyetemet Babes-Bolyai Egyetem néven egyesítették, amelynek a hivatalos neve 1984-től a Kolozsvári Egyetem lett. 1989 után az egyetem újra felvette a Babes-Bolyai Tudományegyetem nevet. (Magyari-Vincze, 1997, 232.)

⁹ Versengés azon hely birtoklásáért, ahol a nemzet formálódik. (Magyari-Vincze, 1997)

¹⁰ Az egyetemi szenátus 101 tagja közül 22 magyar nemzetiségű. Emellett a magyar oktatók közül 26-on részt vesznek az egyetemen belül működő adminisztratív testületekben. (Veress, 2001)

¹¹ Az 1992-es népszámlálás szerint a magyarság részaránya Romániában 7,12 százalékos, míg a magyar egyetemi hallgatók részaránya 4,8 százalékos volt és közel háromnegyedük román nyelven tanult az 1999-2000-es tanévben.

¹² Ilyen szakterületekként említik a műszaki tudományok, mezőgazdaság, zene, képzőművészet területeit. (Kása-Néda, 2001).

¹³ Ennek okát a felvételi tantárgyakban látják, valamint abban, hogy nem minden intézmény tartja be a tanügyi törvény azon előírását, amely szerint az anyanyelven tanult tantárgyakból anyanyelven lehet felvételizni. (Kása-Néda, 2001)

¹⁴ Például magyar iskolák működésének beszüntetése, a kolozsvári magyar Bolyai Egyetem összevonása a román Babes Egyetemmel.

¹⁵ Például az 1990/1991-es tanévben a magyar tannyelvű középiskolákban hiányzó szakképzett tanárok száma 1000 körül volt. (Veress, 2001)

¹⁶ Lásd Altera, 2001, 16. szám.

¹⁷ Ilyenek a műszaki, mezőgazdasági, művészeti területen meghirdetett szakok.

- [Varga Attila: A román Alkotmány módosításának időszerűsége \(elvi szempontok, javaslatok, észrevételek\)](#)
- [Kántor Zoltán: Az állam és az alkotmány](#)
- [Takács Ferenc László: Alkotmányosdi](#)

- Toró T. Tibor: Alkotmányozás és közösségi felelősség
- Tóth Judit: Alkotmányos hit - politikai illúziók nélkül
- Veress Emőd: Az 1991-es román Alkotmány reformja
- Victor Ducelescu: Az Alkotmány felülvizsgálatának néhány elméleti és gyakorlati szempontja
- Iulian Poenaru: Gondolatok egyes alkotmányos rendelkezések demokratikus természetéről
- Dr. Sulyok István: Az alkotmányosság kérdése Romániában
- Dr. Willer József: A kisebbségi jog az utódállamok alkotmányaiban
- 2.2. Az 1991-es Alkotmány vitája. Az alaptételek megvitatása
- Michael Mann: Megállította-e a globalizáció a nemzetállam emelkedését?
- Kiss Dénes: A határon túli magyarság egészségügyi helyzete és a státustörvény egészségügyi kedvezményeivel szembeni viszonyulása
- Balázs Sándor: Hatvanéves a "Huszonkét év"
- Jobbágy István: A kisebbségek fogalmának meghatározási problémája a nemzetközi kapcsolatokban
- Tóth Károly Antal: "A nemzet halott!"
- Zakota Zoltán: A romániai magyarság intézményrendszerének gazdasági feltételeiről
- Demény Gyöngyvér: Kisebbségek oktatási jogai és a magyar tannyelvű felsőfokú oktatás Romániában
- Gáti Attila - Orbán Márta: Privatizáció és vállalatértékelés
- Nagy Csongor István: A romániai kisebbségi jog 1945 és 1989 közötti történetének tendenciái, különös tekintettel a romániai magyarság történetére (I.)
- A nemzetiségi irodalom válogatott bibliográfiája 1990
- Az alkotmány-javaslat főbb szakaszai

(c) Jakabffy Elemér Alapítvány, Media Index Egyesület 1999-2004
Impresszum | Médiaajánlat | Adatvédelmi záradék